Dumnezeu: Da sau Nu? Conversații între un credincios și un necredincios

Această carte include mai multe discursuri publice susținute de Mitropolitul Antonie de Souroj în anii 1970 la radioul și televiziunea britanică. Interlocutorii episcopului, jurnaliștii A.M. Goldberg și M. Laski, nu împărtășesc credința și convingerile sale. Și totuși, comunicarea este posibilă: conversația ca întâlnire, ca recunoaștere, ca încercare de a se înțelege și a se asculta reciproc. Aceste discuții sunt un exemplu uimitor de dialog binevoitor între un credincios și un necredincios pe temele cele mai esențiale, mai presante.

Tradanie.ru este cea mai mare arhivă multimedia ortodoxă de pe RuNet: prelegeri, discursuri, filme, cărți audio și cărți pentru citire pe dispozitive electronice; disponibilă gratuit pentru toată lumea.

- Dialogul dintre un credincios și un necredincios [1]

Dialogul dintre un credincios și un necredincios [1]

Partea I

Anatoli Maksimovich Goldberg : Mitropolit Anthony, te-am auzit recent la televizor; vorbeai cu ascultători englezi despre Învierea lui Hristos. Și acest lucru m-a interesat; pentru că în modul în care toate Bisericile creștine tratează această chestiune, există, așa cum mi s-a părut întotdeauna, ceva paradoxal. La urma urmei, conform învățăturii creștine, principalul lucru nu este materia, ci spiritul; iar una dintre dogmele fundamentale ale creștinismului este nemurirea sufletului. De ce creștinismul pune atât de mult accent pe Învierea *fizică* a lui Hristos și pe înălțarea fizică care a urmat? S-ar părea că, din punct de vedere creștin, acest lucru este complet lipsit de importanță. Mai mult, acest lucru este prezentat ca o încercare de a da creștinismului o bază materialistă - în ciuda faptului că materialismul ar trebui să fie complet străin de creștinism.

Mitropolitul Antonie de Suroj : Aici nu sunt de acord cu tine. Cred că atât întreaga tradiție biblică, cât și tradiția creștină, care a pornit din ea și este, în opinia mea, completarea ei, cred că atât materia, cât și spiritul există în om în mod egal. Aș spune așa: dintre toate concepțiile despre lume pe care le cunosc, creștinismul este singura concepție cu adevărat materialistă în sensul (desigur, mă joc puțin cu cuvintele) că creștinismul ia materia în serios; ne învață că materia nu este un cadru temporar sau accidental pentru viața omului, că omul nu este un spirit „întrupat” pentru o vreme, că materia care ne înconjoară nu este doar materie primă pentru viața noastră, pentru construcția lumii materiale, ci are

un sens final și că omul nu este considerat un spirit blocat în materie, ci o combinație de materie și spirit care constituie un singur întreg. Și ceea ce spui mai departe: că creștinismul crede în nemurirea sufletului - da, acest lucru este adevărat, dar într-un sens mai fundamental, mai profund. Creștinismul afirmă (veți găsi acest lucru atât în Crez, cât și în conștiința Bisericii creștine) învierea morților: ni se pare că plenitudinea existenței umane este tocmai întruchiparea, și nu deztruparea spiritelor care plutesc.

Anatoli Maksimovici: Spuneți-mi, aceasta a fost întotdeauna atitudinea creștină? Pentru că, din câte îmi amintesc, obișnuiau să spună cu totul altceva. De exemplu, am fost învățat că în Evul Mediu Biserica Creștină credea că viața pe pământ este o stare trecătoare; desigur, este trecătoare acum, dar, în orice caz, era considerată o stare mai puțin „importantă" decât ceea ce avea să vină după.

Mitropolitul Antonie: Mi se pare că există două aspecte aici. În primul rând, timp de multe secole a existat printre creștini o atitudine oarecum, să zicem, expectativă, chiar suspicioasă față de trup, pentru că se părea că trupul, corporalitatea omului, îl lega de lumea animală, îl făcea ceva inferior ființei spirituale care ar trebui să fie omul. Aceasta este o atitudine ulterioară, aceasta este atitudinea lumii creștine, care își pierduse deja cumva impulsul primordial, bucuros, atotcuprinzător. De exemplu, în secolul al V-lea, unul dintre Părinții Bisericii scria că nu trebuie niciodată să se reproșeze sau să se denunțe trupul pentru că este „vinovat" de păcatul uman, că păcatele trupului sunt păcate pe care duhul le săvârșește împotriva trupului. Așadar, suspiciunea care s-a dezvoltat treptat în legătură cu atitudinea ascetică, cu lupta pentru integritatea omului, conștientizarea faptului că omul uneori se îngreunează sub jugul trupului său, nu este o atitudine teologică, ci doar practică.

Pe de altă parte, în creștinism a existat întotdeauna o credință vie că, este adevărat, omul trăiește temporar pe pământ; este adevărat, va exista o separare a sufletului și trupului; este adevărat, va exista o perioadă în care sufletul va fi viu, în timp ce trupul va zăcea în oase în pământ; dar că, în cele din urmă, va exista o înviere a cărnii și că plenitudinea fericirii umane nu este spiritul fără trup, ci omul întrupat, după acea catastrofă, acel eveniment pe care îl numim Judecata de Apoi, sfârșitul lumii - numiți-l cum vreți, după momentul în care totul se va desăvârși și omul va deveni din nou un om deplin, și nu doar un om pe jumătate. Anatoli Maksimovici: Deci, atitudinea creștinismului față de această întrebare, dacă v-am înțeles bine, s-a schimbat cu adevărat de-a lungul secolelor; poate nu fundamental, dar în sensul că la un moment dat accentul s-a pus pe un lucru, iar alteori pe altul? Ați spus că o atitudine suspicioasă față de carne este caracteristică perioadei ulterioare a creștinismului, adică Evului

Mediu; A fost abandonată această atitudine și carnea și spiritul sunt din nou considerate egale?

Mitropolitul Antonie: Vedeți, a spune că o astfel de poziție a fost abandonată ar fi, desigur, puțin optimist; dar credința fundamentală, primară a Bisericii Creștine, a tradiției biblice, este acum experimentată și înțeleasă cu o nouă profunzime și forță. Anatoli Maksimovici: Am remarcat cuvântul dumneavoastră „optimist”. Dar în legătură cu Învierea lui Hristos, trebuie totuși să vă spun, foarte sincer, că din punctul de vedere al unui necredincios care nu este deloc ostil religiei, se trage următoarea concluzie: că această dogmă a fost formulată pentru a-l distinge pe Hristos de oamenii obișnuiți și pentru a-i determina pe oamenii obișnuiți să creadă în natura Sa divină; cu alte cuvinte, folosind un termen modern, această dogmă a fost formulată în scopuri propagandistice. Vă pot explica acest lucru. Dacă s-ar fi spus pur și simplu că Hristos trebuie considerat Dumnezeu în virtutea învățăturii Sale etice, în virtutea jertfei pe care a făcut-o, atunci unii ar fi crezut, iar alții nu. Și pentru a convinge mai mulți oameni de acest lucru, era nevoie de o referire la un eveniment supranatural - pentru că mulți așteaptă o minune de la Dumnezeu.

Mitropolitul Antonie: Cred că acest lucru este incorect din punct de vedere istoric; cred că credința creștină a început din momentul în care unii oameni – apostolii, câteva femei care au venit la mormântul Mântuitorului după răstignirea și moartea Sa, un număr tot mai mare de oameni – au avut o experiență directă, adică o experiență reală, că Cel pe care L-au văzut în mâinile dușmanilor Săi, Cel pe care L-au văzut murind pe cruce și zăcând în mormânt – era VIU, printre ei. Aceasta nu este o dogmă târzie, este unul dintre primele lucruri despre care vorbește Evanghelia; este motivul fundamental, tema fundamentală a mesajului Evangheliei: că Hristos este viu și, *pentru că este viu* , orice altceva devine credibil, de crezut; El este, prin urmare, cu adevărat ceea ce a spus despre Sine și ceea ce au crezut ei despre El. Cred că este exact opusul: acesta nu este un argument care a fost inventat ulterior sau adus în conștiința oamenilor pentru a atinge obiective propagandistice, aceasta este credința primară, fără ea ucenicii s-ar fi împrăștiat pur și simplu ca o armată învinsă, ca o turmă dispersată și ar fi fost în cele din urmă distruși. Anatoli Maksimovich: Cu alte cuvinte, o reacție naturală?

Mitropolitul Antonie: Ce înțelegeți prin „reacție naturală”? Nu v-am înțeles. Anatoli Maksimovici: Cu alte cuvinte, faptul că după moartea lui Hristos ucenicii Săi au simțit că El este viu a fost o reacție naturală la moartea Sa?

Mitropolitul Antonie: Aceasta nu este o „reacție naturală”; o reacție ar fi o experiență interioară. Vorbim aici despre o serie întreagă de fenomene fizice: de exemplu, femeile mironosițe au văzut și au atins fizic cu mâinile lor trupul viu al

lui Hristos cel înviat; apostolii, când Hristos a apărut printre ei, au fost la fel de uimiți și neîncrezători ca și voi acum; dar Hristos le-a zis: nu vă temeți, nu sunt duh, nu sunt fantomă, fantoma n-are carne și oase ca Mine; dați-mi să mănânc... Și a mâncat înaintea lor (Luca 24:36-43). Apostolul Toma a fost invitat să se atingă de El (Ioan 20:27). La sfârșitul relatării Evangheliei, evangheliștii spun insistent că de nenumărate ori au trebuit să descopere faptul că Hristos, care murise cu câteva zile înainte, era viu în trup, fizic printre ei. Și acest lucru i-a surprins nu mai puțin decât l-a surprins pe omul modern.

Anatoli Maksimovici: Dar de ce spui că fără aceasta ucenicii s-ar fi împrăștiat, ar fi fost dispersați? Nu a fost suficientă învățătura etică a lui Hristos pentru a-i uni?

Mitropolitul Antonie: Mi se pare că centrul întregii Evanghelii nu se află în învățătura etică.

Anatoli Maksimovici: Nu se poate!

Mitropolitul Antonie: Învățătura etică este derivată și aproape secundară pentru mine. Mi se pare că pentru un creștin centrul absolut al Evangheliei este figura istorică a lui Hristos, care a fost atât Dumnezeu, cât și om, iar dacă aceasta este înlăturată, atunci învățătura lui Hristos este una dintre învățăturile care pot fi percepute într-o măsură mai mare sau mai mică. Ucenicii ar fi putut rămâne împreună ca un grup etic, dar nu ar fi ieșit niciodată să predice despre Hristos. Apostolul Pavel spune că întreaga sa predică constă în predicarea despre Hristos răstignit și înviat, că dacă Hristos nu a înviat, atunci ucenicii Săi sunt cei mai nefericiți dintre oameni, pentru că își construiesc viziunea asupra lumii și viața pe fantezie, pe halucinații, pe minciuni (1 Corinteni, cap. 15).

Anatoli Maksimovich: De ce se bazează pe halucinații și minciuni? - ele se bazează pe anumite principii etice. La urma urmei, acestea sunt principii care meritau cu siguranță să fie predicate. Vă puteți imagina cu adevărat că, dacă nu ar exista astfel de principii etice, creștinismul ar fi devenit atât de răspândit pe cât a devenit de fapt?

Mitropolitul Antonie: Nu cred. Cred că creștinismul ar fi primit, poate, o răspândire chiar mai mare, dar de un alt fel, pe principii etice, că centrul creștinismului nu se află doar și nu atât în aceste principii etice, cât într-un eveniment istoric care plasează lumea într-o relație complet nouă cu Dumnezeu, ne obligă să reconsiderăm complet atât natura și amploarea omului, cât și natura și Personalitatea lui Dumnezeu Însuși, și chiar lumea noastră materială. Pentru că, dacă această lume materială s-a dovedit a fi capabilă să-L conțină pe Dumnezeu Însuși, dacă o particulă, o particulă fizică a acestei lumi s-ar putea uni

cu Dumnezeu Însuși și să nu se ardă, să nu fie distrusă, ci să rămână intactă, atunci, într-adevăr, materia se deschide în fața ochilor noștri la proporții complet fără precedent. De aceea spun că creștinismul este singurul materialism care dă o semnificație supremă materiei, precum și istoriei omului, prin Întruparea lui Dumnezeu, care primește brusc o dimensiune eternă, o dimensiune divină, o dimensiune transcendentală: nu în viitor, ci chiar acum, pentru că Dumnezeu se află în mijlocul acestei istorii – și omul devine cumva uimitor de măreț.

Anatoli Maksimovich: Da, aceasta din urmă este o observație realistă, pentru că altfel argumentele dumneavoastră mi se par transcendentale. Dar pentru dumneavoastră ele au evident sens – sens real și viu. Vă mulțumesc foarte mult, Mitropolit Anthony.

Partea a II-a

Anatoli Maksimovici: Mitropolit Antony, am ascultat multe dintre discursurile dumneavoastră la radio și la televiziune și vorbiți adesea despre comunicarea cu Dumnezeu. Din punctul meu de vedere, *comunicarea cu Dumnezeu* are, în esență, doar un sens simbolic și înseamnă respectarea normelor etice stabilite de creștinism și de alte învățături religioase; cu alte cuvinte, *comunicarea cu Dumnezeu* înseamnă: a face ceea ce trebuie făcut și a nu face ceea ce nu trebuie făcut. Dar cred că pentru dumneavoastră acest termen are un sens mai profund. Ce înseamnă acest lucru pentru dumneavoastră în mod specific? Este vorba doar despre rugăciune sau despre altceva?

Mitropolitul Antonie: Întrebarea dumneavoastră este foarte complexă și, recunosc sincer, foarte dificilă, în sensul că este posibil să vorbim despre o experiență care vi se pare de încredere, dar să o facem convingătoare sau ușor de înțeles sau să ajutăm o altă persoană să o înțeleagă este foarte dificil... Ca răspuns la întrebarea dumneavoastră, aș spune următoarele. În primul rând, în comunicarea noastră cu Dumnezeu există, desigur, un moment etic: respectarea poruncilor divine, urmarea unei căi pe care Dumnezeu ne-a indicat-o; dar, pe de altă parte, această comunicare presupune și că, dacă nu în experiența mea personală, atunci în experiența altcuiva, a existat o poruncă de la Dumnezeu, a existat o indicație dată de El că aceste porunci sunt legea vieții, că această cale duce la viață; și astfel, dincolo de momentul etic, care este prezent și care este necesar, fără de care pur și simplu nu are rost comunicarea, trebuie să existe undeva un moment de întâlnire - fie al meu personal, fie al altcuiva. Să presupunem că, în tradiția creștină, biblică, vom vorbi despre comunicarea pe care sfinții, profeții și legiuitorii au avut-o cu Dumnezeu; și dacă sunt considerați vestitori ai legii lui Dumnezeu, aceasta presupune o întâlnire personală cu Dumnezeu undeva.

Anatoli Maksimovici: Deci, totul se reduce la faptul că conceptele de bine și rău vin de la Dumnezeu, nu-i așa? Că altfel aceste concepte nu ar exista deloc? Înțeleg foarte bine acest lucru și am considerat întotdeauna acesta cel mai convingător argument în favoarea religiei, în favoarea existenței lui Dumnezeu; așa este. Dar momentul întâlnirii - și, cred, putem lăsa deoparte profeții și sfinții: la urma urmei, nu doar profeții și sfinții cred, cred oamenii obișnuiți - ce înseamnă o întâlnire cu Dumnezeu pentru un om obișnuit?

Mitropolitul Antonie: Ați menționat rugăciunea. Aș adăuga la aceasta experiența pe care în Biserica creștină o numim sacramente. În rugăciune, unii oameni (nu atât de rari) și în anumite momente (nu oricând, nu prin propria lor alegere instantanee) experimentează uneori conștiința că o realitate s-a apropiat de ei, că s-au găsit față în față cu o *prezență* , că *cineva* a stat în fața lor, s-a revelat; devin brusc conștienți că în această lume invizibilă din jurul lor, cineva este prezent. Aceasta este aceeași senzație clară, aceeași senzație distinctă care se întâmplă uneori, de exemplu, când ești cu o persoană și dintr-o dată te apropii de ea...

Anatoli Maksimovich: Se stabilește contactul?

Mitropolitul Antonie: Se stabilește un contact viu, autentic, care te face să recunoști că există cineva acolo; așa cum se întâmplă uneori: stai cu o persoană, iar pentru tine ea este pur și simplu un obiect, nu poți striga către ea, nu poți ajunge la ea; și dintr-o dată ți se deschide în forma sa umană: vie, profundă, receptivă. Acesta este unul dintre momentele care o face pe o persoană să vorbească despre *comunicare* . Acum al doilea lucru: am menționat sacramentele. Sacramentele, din punctul de vedere al unui creștin, sunt acțiuni directe ale lui Dumnezeu, care prin materia acestei lumi ne transmit cumva, aduc o scânteie de viață a lui Dumnezeu Însuși. Acest lucru, desigur, nu poate fi explicat sau transmis. Unii oameni au experimentat acest lucru cu mare forță și vor spune: da, când m-am împărtășit cu această Pâine și Vin, am descoperit brusc că nu *numai* pâine, *doar* vin mi-au transmis un fel de experiență supranaturală.

Anatoli Maksimovich: Vreți să spuneți Împărtășanie?

Mitropolitul Antonie: Mă refer la Împărtășanie, dar am putea vorbi și despre Botez dacă am vorbi despre botezul unui adult; ar putea fi ungerea cu untdelemn, cu untdelemn sfințit în caz de boală. O conștiință luminoasă, clară apare că prin această substanță realitatea divină ne-a atins brusc, care ne-a introdus într-o viață nouă, ne-a restaurat într-o nouă imagine.

Anatoli Maksimovici: V-a introdus într-o viață nouă - ce înseamnă asta? Într-o viață mai bună, în care regulile etice vor fi respectate mai strict, în întregime?

Mitropolitul Antonie: Cred că există două aspecte aici: pe de o parte, apare un sentiment și o conștientizare că o sursă s-a deschis în mine, că dintr-o dată am prins viață, că viața țâșnește în mine; și, pe de altă parte, că această viață nu este pur și simplu viața mea, care a „prins viață" și care va continua să curgă ca înainte, ci că aceasta este o viață de o natură diferită, care cere inexorabil, triumfător de la mine o nouă calitate – etică, internă și externă.

Anatoli Maksimovici: Pentru o persoană ca mine, acest lucru este, desigur, foarte greu de înțeles. Înțeleg că există factori care necesită o viață nouă, o viață mai bună și o respectare mai strictă a regulilor etice. Dar spuneți-mi: comunicarea cu Dumnezeu - nu înseamnă aceasta, într-un moment dificil, pur și simplu un dialog cu sine însuși sau, mai exact, un dialog cu propria conștiință?

Mitropolitul Antonie: Cred că acest lucru începe adesea cu un dialog cu sine însuși în căutarea unui adevăr mai mare decât adevărul cu care suntem obișnuiți; dacă ne vorbim cu noi înșine cu atenție, strict, sincer și ascultăm ce spune interiorul nostru, ce adevăr sună în noi, atunci, probabil, vom auzi ceea ce numiți vocea conștiinței. A vorbi despre conștiință, în cele din urmă, este la fel de abstract ca și a vorbi despre Dumnezeu (*A.M* .: Absolut corect), pentru că este la fel de evaziv din punct de vedere fizic; este un fel de adevăr interior, adevărul vieții, adevărul relațiilor interpersonale, adevărul demnității umane sau ceva de genul acesta; dar undeva dincolo de conștiință (care este și ea condiționată, pentru că conștiința, înțelegerea noastră asupra relațiilor umane, a propriei noastre demnități, depinde în mare măsură de cum am fost crescuți, în ce mediu, pe ce principii), străpungând conștiința, descoperim brusc că există ceva mai profund și mai decisiv decât conștiința mea, o voce care spune: conștiința ta spune asta, dar este limitată; Există un adevăr mai mare… În ceea ce privește, de exemplu, rugăciunea, atunci când ne întoarcem în noi înșine, trecem – da, prin noi înșine; nu poate exista o rugăciune profundă, o rugăciune în care să simțim prezența lui Dumnezeu, care să nu ne atingă și să ne îmbrățișeze mai întâi pe noi înșine; dacă noi înșine suntem neatenți, dacă inima noastră nu participă, dacă nu vrem să găsim adevărul vieții, adevărul și pur și simplu viața, atunci nu vom ajunge la acea profunzime unde poate avea loc acea întâlnire despre care am vorbit. Același lucru se întâmplă și în relațiile cu oamenii.

Anatoli Maksimovici: Toate acestea sunt adevărate, dar să luăm acest exemplu: ce faci când trebuie să iei o decizie dificilă, când nu știi ce să faci corect? Astfel de momente, desigur, se întâmplă foarte des și, să zicem, când vine vorba de ceva foarte important, ce faci: doar gândești sau te îndrepți către Dumnezeu cu rugăciune?

Mitropolitul Anthony: Ambele; încerc mai întâi, în modul cel mai sincer, pe cât am onestitate, inteligență și o conștiință curată, să analizez problema care îmi stă în față.

Anatoli Maksimovich: Din ce punct de vedere să ne gândim la asta - dintr-un punct de vedere etic?

Mitropolitul Antonie: Din punct de vedere etic, din punct de vedere uman. Se reduce la același lucru, dar abordarea este uneori oarecum diferită; nu în ordinea regulilor, a aplicării „normelor", ci în ordinea unui fel de simț al adevărului. Și apoi - personal nu știu cum să-I cer lui Dumnezeu să fie așa sau așa; acest lucru îmi este străin; încerc să stau înaintea Lui și pur și simplu să stau înaintea Lui în rugăciune, adică să mă deschid, să mă predau și să spun că vreau adevărul, vreau binele, vreau să fie voia lui Dumnezeu, care poate merge împotriva a tot ceea ce visez, dar să fie, pentru că cred că această voință a lui Dumnezeu este mai înțeleaptă decât a mea și conține mult mai multă iubire și adevăr uman decât a mea.

Anatoli Maksimovich: Deci, totul se reduce la faptul că apelezi la Dumnezeu pentru sfaturi?

Mitropolitul Anthony: Da.

Anatoli Maksimovich: Și așteptați ceva de la El - perspicacitate?

Mitropolitul Antonie: Aștept de la El - da, perspicacitate, o înțelegere mai profundă; și, din experiența mea, uneori această perspicacitate, această înțelegere merge atât de puternic împotriva a tot ceea ce mi-aș dori, încât nu o pot percepe pur și simplu ca un nou punct de vedere care s-a deschis în mine. Uneori există o conștientizare clară că, într-adevăr, am atins un tărâm supranatural, un tărâm care depășește toată experiența mea de relații umane, psihologice, sociale.

Anatoli Maksimovici: Personal, văd acest proces pur și simplu ca o continuare a primului. Însăși ați spus că atunci când trebuie să luați o decizie importantă, o decizie dificilă, începeți prin a încerca să o gândiți cât mai temeinic sau cât mai sincer posibil, apoi vă adresați lui Dumnezeu cu rugăciunea. Această rugăciune mi se pare a fi pur și simplu o continuare a primului proces, cu alte cuvinte, continuați să gândiți, dar, se pare. Începeți să gândiți într-o altă stare.

Mitropolitul Anthony: Aș spune că nu mă mai gândesc și încep *să ascult* și să ascult cât mai atent posibil...

Anatoli Maksimovici: Pentru ce?

Mitropolitul Anthony: *La ce va suna în mine* ...

Anatoli Maksimovich: Exact asta e ideea!

Mitropolitul Antonie: Da, desigur, nu aștept o voce din exterior. Vedeți, există un moment aici pe care nu-l pot transmite, care se referă la conștiința interioară: uneori străpungi o oarecare adâncime și realizezi că ai atins o nouă adâncime în tine însuți; și uneori există un sentiment atât de clar, puternic, viu că *altcineva* ți-a vorbit , că ești ghidat de cineva diferit de tine; și acest lucru nu-l pot transmite, în același sens în care este imposibil să transmiți o experiență subiectivă altfel decât ca fiind subiectivă. Nu o pot „obiectiva", nu-i pot dovedi obiectivitatea – și totuși această obiectivitate este uneori foarte vie și clară pentru mine. Se întâmplă să mă aflu în fața unei probleme și să-mi pun o întrebare; dar există momente când o persoană nu caută nimic – și intră brusc în această conștiință a prezenței bruște a lui Dumnezeu, simte brusc că este în fața lui Dumnezeu, că Dumnezeu este aici. Aceasta este propria mea experiență principală, motivul pentru care am devenit credincios: în momentul în care am vrut să-mi dovedesc mie însumi că nu există Dumnezeu, că Evanghelia este o prostie completă, că nu există nimic în care să crezi, că nu există sens în viață - dintr-o dată mi-a devenit absolut clar că mă aflam în prezența lui Hristos cel viu. Desigur, poți spune că a fost o halucinație, a fost delir, a fost o iluzie și...

Anatoli Maksimovich: În opinia mea, tocmai ați avut o idee – iartă-mă pentru o definiție atât de prozaică.

Mitropolitul Anthony: Nu, acesta este ideea, nu a fost un gând. Citeam și a trebuit să ridic ochii, pentru că îmi era absolut, izbitor de clar că era cineva de cealaltă parte a mesei în fața căreia stăteam; a trebuit să mă uit – așa cum se întâmplă uneori să mergi pe stradă și să te întorci pentru că cineva se uită în spatele tău. Și de aceea vorbesc despre o halucinație, despre o astfel de iluzie externă: nu am văzut nimic; dar certitudinea acestei *prezențe* obiective din afara mea era atât de vie încât a rămas cu mine până în ziua de azi; desigur, nu cu aceeași intensitate, dar cu aceeași convingere și concretețe.

Anatoli Maksimovich: Ei bine, ca întotdeauna, văd (acesta este, desigur, un adevăr foarte vechi) că o linie desparte credința de rațiune; credința se află de cealaltă parte a acestei linii. Vă mulțumesc foarte mult, Mitropolit Antony.

Partea a III-a

Mitropolitul Antonie: Anatoli Maksimovici, spui că ești necredincios; asta înseamnă că ai o idee despre Dumnezeu și că respingi această idee, că nu se potrivește cu ideea ta despre lume, despre viață. Îmi permiți să te întreb: în care Dumnezeu nu crezi?

Anatoli Maksimovich: Să începem cu cel mai elementar. Nu cred într-un Dumnezeu rău, meschin, prost și narcisist, care pedepsește oamenii pentru că nu respectă regulile formale, încălcând astfel normele elementare stabilite de El sau stabilite prin învățături religioase, care se presupune că obține satisfacție din faptul că oamenii fac răul spre slava lui Dumnezeu, indiferent dacă vorbim despre crime în masă, războaie religioase sau pogromuri evreiești sau pur și simplu despre atitudinea pe care credincioșii o arată uneori unii față de alții și față de necredincioși din motive pur formale. Nu cred într-un Dumnezeu care permite și se presupune că chiar obține satisfacție din faptul că este mințit constant. În opinia mea, un astfel de Dumnezeu nu există și nu poate exista. Cu toate acestea, menționez acest lucru pentru că, din câte se poate judeca atât prin observații personale din viața de zi cu zi, cât și de-a lungul istoriei, au existat și există credincioși care și-L imaginează pe Dumnezeu exact așa. Acest lucru nu se potrivește deloc cu ideea mea despre cum ar trebui să fie Dumnezeu.

Mitropolitul Antonie: Cred că nu pot spune nimic împotriva negării unui astfel de Dumnezeu. Îmi amintesc de mica carte a lui Berdiaev „Despre demnitatea creștinismului și nevrednicia creștinilor”, unde scoate în evidență tocmai acest gând... Ce ați vrut să spuneți când ați spus: „Un Dumnezeu care vrea să fie mințit sau care permite să fie mințit la nesfârșit și se mulțumește cu asta”?

Anatoli Maksimovici: Auzim adesea de la credincioși că se justifică înaintea lui Dumnezeu într-un mod pur formal, iar asta înseamnă că se mint pe ei înșiși și pe ceilalți și, bineînțeles, pe Dumnezeu, pentru că a te minți pe tine însuți este același lucru cu a-L minți pe Dumnezeu; iar a crede că Dumnezeu va fi mulțumit cu o astfel de minciună, în opinia mea, este lipsit de Dumnezeu și chiar blasfemiu.

Mitropolitul Anthony: Da, sunt de acord cu asta.

Anatoli Maksimovich: Aș dori să adaug că eu, de exemplu, nu-mi pot imagina că Dumnezeu preferă o religie alteia, că îi consideră pe credincioși oameni mai buni decât pe necredincioși. Nu se poate ca Dumnezeu să nu fie atât de deștept încât să nu înțeleagă că acest lucru este greșit; și totuși, auzim adesea de la credincioși că se consideră mai buni decât necredincioșii.

Mitropolitul Antonie: Da. În general, lucrurile stau așa: ideea pe care o primești despre Dumnezeu prin intermediul credincioșilor este pur și simplu blasfemie și te indignează.

Anatoli Maksimovich: Ei bine, nu aș spune - pentru toți credincioșii, fiecare credincios este diferit. L-ați menționat pe Berdiaev; ideea pe care mi-o formez despre Dumnezeu citindu-l pe Berdiaev cu siguranță nu este blasfemică. Dar am fost întotdeauna surprins că Biserica și clerul nu depun eforturi suficiente pentru a insufla ideea corectă despre Dumnezeu în rândul credincioșilor.

Mitropolitul Antonie: Și pot să vă întreb: cum ar trebui să fie Dumnezeu și cum ar trebui să ni-L imaginăm credincioșilor? Anatoli Maksimovici [foarte repede, categoric]: Inteligent. În primul rând, inteligent. În plus, Dumnezeu este considerat personificarea eticii, personificarea binelui; de ce permite El răul este o altă întrebare; dar cu siguranță războaiele religioase nu pot fi considerate bune? - și totuși, astfel de războaie au avut loc; cu siguranță bârfele meschine despre necredincioși printre credincioși nu pot fi considerate bune? Acest lucru este în mod clar rău! Nu la aceeași scară ca războaiele religioase, dar cu toate acestea este rău. Deci, în opinia mea, Dumnezeu trebuie să fie călăuzit de rațiune - pentru că pentru mine, rațiunea și binele sunt unul și același lucru. Puteți, desigur, să-mi spuneți că căile Domnului sunt de nepătruns, că nu putem înțelege mintea lui Dumnezeu, nu putem înțelege motivele lui Dumnezeu. Din punctul de vedere al unui credincios, acest lucru este poate de înțeles; dar, din moment ce nu avem nicio idee despre mintea lui Dumnezeu și, se pare, nu putem avea una, trebuie să ne ghidăm după acele standarde etice pe care Dumnezeu, în opinia credincioșilor, le-a stabilit și să așteptăm de la Dumnezeu ca El să fie, de asemenea, ghidat de ele și să nu pedepsească oamenii pentru că nu respectă anumite reguli formale, ignorând în același timp standardele etice.

Mitropolitul Antonie: Da. Acest lucru, în general, mă bucură foarte mult, pe de o parte, pentru că înseamnă că până și ideile dumneavoastră admit existența lui Dumnezeu, cu condiția ca El să se dovedească a fi diferit de ceea ce apare în mod clar în viețile și cuvintele credincioșilor nevrednici. Dar ați menționat etica, iar într-una dintre conversațiile noastre anterioare am spus că etica creștină a adus ceva valoros în viața cel puțin a societății noastre europene. Ce părere aveți: ce valoare a adus etica creștină în viețile noastre?

Anatoli Maksimovich: Fiecare religie a adus o mare valoare în viețile noastre; acord o mare importanță religiei, deoarece religia a fost unul dintre mijloacele de a înfrâna pasiunile umane, de a combate răul și de a regla viața. A nega acest lucru, în opinia mea, este complet greșit. Desigur, există și alte mijloace. În China, de exemplu, s-a încercat crearea unei structuri raționale a vieții exclusiv pe principii raționaliste-etice, fără a recurge la religie. Religia din vremea lui

Confucius nu a jucat de fapt un rol major. Etica chineză se baza pe ideea că, dacă oamenii se comportă rațional, tuturor le-ar fi mai bine. Nu aș spune că au obținut un mare succes, dar, în orice caz, nu mai puțin succes decât în alte țări ale lumii. În China, poate, exista avantajul că, din moment ce filosofii nu au introdus un element religios în procesul de stabilire a normelor etice, au păstrat toleranța. Au tratat orice altă învățătură filosofică cu mare toleranță, cu condiția ca o astfel de învățătură filosofică să servească luptei împotriva răului și introducerii binelui. Dar, desigur, așa cum am spus, răul a continuat să existe și acolo.

În alte părți ale lumii, în special în Europa, răul a continuat să existe, dar este destul de clar că fără învățături religioase ar fi existat un haos complet, iar iudaismul - din moment ce vorbim despre lumea occidentală - și apoi creștinismul au adus o contribuție enormă la lupta împotriva haosului și împotriva răului.

Mitropolitul Antonie: Și ce trăsături creștine vi se par interesante, ce trăsături găsiți în creștinism pe care nu le-ați găsit în alte credințe și care au jucat un rol, să zicem, în morala socială și personală a Occidentului?

Anatoli Maksimovich: Creștinismul este o continuare a iudaismului. Iudaismul a apărut atunci când oamenii se aflau într-o stare complet primitivă, sălbatică, aveau nevoie să fie organizați cumva, aveau nevoie să li se explice cumva de ce ar trebui să trăiască așa și nu altul; și acest lucru s-a făcut - cu ajutorul Celor Zece Porunci. Creștinismul a fost o continuare a acestui proces; a introdus și alte elemente în procesul de introducere a normelor etice: un element de milă, un element de regret, un element de bunătate. Formulele lui Hristos erau exagerate, pedagogice; ne putem imagina că atunci când a spus că trebuie să întoarcem și celălalt obraz, nu credea că oamenii vor întoarce și celălalt obraz, ci această formulare avea ca scop asigurarea că oamenii, cel puțin, nu-l vor sfâșia imediat pe cel care i-a jignit.

Mitropolitul Antonie: Dar în domeniul, de exemplu, al relațiilor umane, ce părere aveți: a contribuit creștinismul cu ceva complet nou la evaluarea personalității umane, la modul în care o persoană ar trebui să se raporteze la alta, nu doar în comportament, ci cumva mai profund decât în comportament, sau la modul în care societatea umană ar trebui să-și privească membrii individuali: ca parte a societății, ca parte a unui mecanism sau ca ceva mult mai valoros care ar trebui luat în considerare?

Anatoli Maksimovich: Poate că, într-o oarecare măsură, creștinismul a introdus conceptul de demnitate umană în învățătura filosofică. Iudaismul considera omul exclusiv ca un pion în mâinile lui Dumnezeu; poate că așa este. Este de înțeles: pentru a educa un popor primitiv, era necesar să i se insufle ideea că este doar

un pion. Un pion nu în sens fatalist: în cele din urmă, totul depinde de om, de ceea ce face omul, ci în sensul că el nu înseamnă atât de mult. Creștinismul, poate, a subliniat că omul înseamnă mai mult. Pe de altă parte, practica creștinismului a fost în principal teribilă; iar conceptul de demnitate umană, conceptul că omul este om, că este ceva valoros, a fost dezvoltat în principal de umaniști și raționaliști. Aceasta este părerea mea.

Mitropolitul Antonie: Anatoli Maksimovici, găsesc formularea ta teribil de interesantă și importantă pentru noi, pentru că pur și simplu ne lovește pe noi, credincioșii; ne interoghează în sensul cel mai radical al cuvântului. Apostolul Pavel a spus deja că din cauza noastră, a creștinilor, *numele lui Dumnezeu este necinstit printre neamuri* (Romani 2:24); și acum ne pui această întrebare direct, pentru că dacă am fi diferiți - *noi* în prezent și *noi* în trecut - atunci puterea de convingere a existenței lui Dumnezeu și revelația proprietăților Sale - cele despre care vorbești: mintea Lui, bunătatea Lui, înțelepciunea Lui, creativitatea Lui - ar fi accesibile, orice necredincios ar putea crede în ea; în timp ce *noi* aruncăm un fel de întuneric asupra a ceea ce ni se pare a fi fața cu adevărat strălucitoare a lui Dumnezeu. Și mi se pare că tocmai în această privință ne pui în față o întrebare radicală, de la care nu putem, nu avem dreptul să ne îndepărtăm. Viața creștină - acesta ar trebui să fie răspunsul credincioșilor către necredincioși, mai mult decât convingerile pe care ni le putem imagina de obicei. Ce crezi: am dreptate - sau în acest caz, întrebarea despre Dumnezeu va rămâne foarte îndoielnică pentru tine?

Anatoli Maksimovich: Nu trebuie să mă convingi, nu neg existența lui Dumnezeu, pur și simplu nu cred în El – nu cred în El, apropo, din alte motive, dar aceasta este o întrebare mult mai complicată. Îmi este foarte greu să-mi imaginez un Dumnezeu care influențează soarta umanității și soarta indivizilor: El permite atât de mult rău încât pare paradoxal. Mai degrabă, mi se pare mai probabil că, dacă Dumnezeu există, atunci El a creat lumea, a creat un mecanism și le-a spus oamenilor: gestionați-o singuri... Dar aceasta este, desigur, o întrebare foarte complicată. Dar ai perfectă dreptate și nu înțeleg cum poate Biserica să se îndepărteze de această întrebare, nu înțeleg de ce Biserica uneori – și atât de des – se îndepărtează de ea. În opinia mea, aceasta este o întrebare de care Biserica ar trebui să se ocupe de dragul credincioșilor, pentru ea însăși și, bineînțeles, de dragul lui Dumnezeu.

Partea a IV-a

Anatoli Maksimovici: Mitropolite Antony, am cunoscut oameni care au devenit religioși pentru că erau chinuiți de întrebarea originii răului; am cunoscut și oameni care au devenit dezamăgiți de religie din acest motiv. Primii simțeau sau ajungeau la convingerea că conceptele de bine și rău nu puteau apărea de la

sine, că trebuiau să fie create de o putere superioară; de ce există binele le era, desigur, clar, iar la întrebarea de ce și în ce scop există răul, sperau să primească un răspuns de la religie. Cei din urmă, cei care au devenit dezamăgiți de religie, au ajuns la convingerea că aceasta nu oferă un răspuns la întrebarea: cum să împacăm existența unui Dumnezeu atotputernic, personificând bunătatea și dreptatea, cu ceea ce se întâmplă pe pământ; nu numai în domeniul relațiilor umane, ci și în natură, unde domnesc haosul, lupta și cruzimea. Ce răspuns dați la această întrebare?

Mitropolitul Antonie: Aceasta este o întrebare foarte dificilă, întrucât, într-adevăr, se poate ajunge fie la credință, fie la îndoială pornind de la premise identice. Mi se pare că un creștin va da aproximativ următorul răspuns: Da, Dumnezeu este omnipotent; dar El a creat omul liber, iar această libertate, desigur, aduce cu sine posibilitatea atât a binelui, cât și a răului; posibilitatea abaterii de la legea vieții sau, dimpotrivă, a participării la această lege a vieții. Și această chestiune a libertății este centrală, mi se pare, în problema binelui și răului. Dacă Dumnezeu l-ar fi creat pe om incapabil de abatere, omul ar fi, de asemenea, incapabil de nimic pozitiv. Să spunem că iubirea este de neconceput decât în categoriile libertății; nu te poți dărui pe tine însuți atunci când nu poți refuza dăruirea de sine; nu poți iubi o persoană dacă aceasta este o relație pur mecanică; dacă nu ar exista libertatea refuzului, a renunțării, dacă nu ar exista, în cele din urmă, nicio posibilitate a răului, atunci iubirea ar fi pur și simplu o forță de atracție, o forță care leagă toate unitățile, dar în niciun fel creând o relație morală între ele.

Anatoli Maksimovich: De ce? Înseamnă asta că răul există pentru a evidenția binele, ca un contrast?

Mitropolitul Antonie: Nu, nu cred că există în acest scop; dar acolo unde există posibilitatea uneia, apare inevitabil posibilitatea celeilalte. Desigur, dacă am fi pur și simplu astfel de ființe perfecte, incapabile să facă o alegere greșită, răul ar fi epuizat; dar ca posibilitate ar exista totuși.

Anatoli Maksimovich: Admiți că Dumnezeu, Dumnezeul Atotputernic, are grijă de oameni, veghează asupra soartei umanității, îi ajută pe oameni, veghează asupra faptului că răul nu triumfă pe pământ?

Mitropolitul Antonie: Da; sunt profund convins de acest lucru; și, din nou, din punctul meu de vedere creștin, Dumnezeu nu mi se pare un Dumnezeu iresponsabil, Care l-a creat pe om, l-a înzestrat cu această libertate teribilă ce poate ruina și distruge totul, și apoi - folosind imaginile lui Ivan Karamazov - „așteaptă” undeva la sfârșitul timpurilor momentul în care îl va judeca și îl va condamna pentru faptul că omul *nu* a folosit libertatea care i-a fost dată în mod

corect. Nu așa mi se pare Dumnezeu. Mi se pare un Dumnezeu responsabil, un Dumnezeu Care a creat omul și viața, dar Care nu așteaptă doar momentul rezultatelor de la sfârșit. Și chiar limita acestei responsabilități pe care Dumnezeu și-o asumă pentru viață și pentru acțiunile Sale, pentru actul Său creator, este Întruparea, aceea că Dumnezeu devine om, intră în istorie și se cufundă complet în tragedia ei și undeva rezolvă această tragedie.

Anatoli Maksimovich: Cum, unde rezolvă El această tragedie?

Mitropolitul Antonie: El nu rezolvă problema în mod exterior, în sensul că pe pământ moartea, boala și suferința continuă să-i doboare pe oameni. Dar atitudinea omului față de om poate deveni profund diferită; atitudinea față de propria suferință poate fi complet diferită; atitudinea față de suferința altuia se schimbă din nou profund din această cauză.

Anatoli Maksimovich: Deci, dumneavoastră, ca și creștin, negați categoric teza lui Voltaire, care pornea, în linii mari, de la faptul că Dumnezeu a creat omul, i-a oferit tot ce i-a fost necesar, în primul rând rațiunea, și apoi a considerat că sarcina Sa a fost îndeplinită: dacă oamenii sunt călăuziți de rațiune, atunci totul va fi bine, dacă nu, atunci este treaba lor. Pentru că aceasta este, în esență, o explicație destul de logică; dar dumneavoastră, judecând după ceea ce tocmai ați spus, o negați categoric.

Mitropolitul Antonie: Da, pur și simplu nu-mi pot imagina un astfel de Dumnezeu, pentru că ar fi un act atât de iresponsabil din punct de vedere moral, pur și simplu un act imoral, care ar fi în cele din urmă baza și cauza tuturor relelor; și un act iresponsabil, rău, pentru că – cu ce drept ne creează un astfel de Dumnezeu, spre durerea noastră, când nimic nu va ieși din asta pentru El și, în plus, undeva, El ne va judeca? Ce fel de Dumnezeu este acesta?

Anatoli Maksimovich: Voltaire nu a spus că Dumnezeu va judeca; el a spus pur și simplu că Dumnezeu l-a înzestrat pe om cu tot ce este necesar, că Dumnezeu a creat un mecanism uimitor, structura omului și, cel mai important, rațiunea; de ce este acest lucru iresponsabil, de ce ar fi o infracțiune?

Mitropolitul Antonie: Anatoli Maksimovici, dacă acest Dumnezeu ar fi creat un mecanism atât de minunat, atunci acest mecanism nu s-ar fi deteriorat atât de iremediabil; atunci, înseamnă că Dumnezeul care construiește acest mecanism este pur și simplu un mecanic teribil de prost, inutil. Dacă avem un astfel de Dumnezeu, care nici măcar nu poate crea un mecanism decent, atunci, într-adevăr, nu există nimic de spus.

Anatoli Maksimovici: Dar cum vă explicați faptul că Dumnezeu, pe de o parte, are grijă de oameni, iar pe de altă parte, de-a lungul existenței întregii omeniri, nedreptatea a triumfat, în general, asupra dreptății? La început, acest lucru s-a explicat prin faptul că atunci când o persoană trece printr-o perioadă proastă, el însuși este de vină pentru asta, ceea ce înseamnă că aceasta este o pedeapsă pentru unele dintre păcatele sale. Apoi, se pare că acest lucru nu i-a mai mulțumit pe oameni și apoi au început să vorbească despre Dumnezeu *care testează* omul, că El testează credința omului - acesta este, desigur, Iov; și când acest lucru nu i-a mai mulțumit, a venit creștinismul, care a început să convingă oamenii că suferința este ceva sublim. Sunteți de acord cu o caracterizare atât de simplificată a dezvoltării gândirii umane în această direcție?

Mitropolitul Antonie: Sunt de acord; doar acele explicații pe care le amânați ca fiind învechite, nu le văd ca fiind complet învechite. O mare parte din rău, suferință, chin uman vine din păcat, pur și simplu din păcat, în sensul că, dacă o persoană este rea, provoacă rău și suferință și, în plus, se desfigurează, devine ea însăși teribilă și încetează să mai fie om.

Anatoli Maksimovici: Dar acest lucru este absolut clar; vorbim despre faptul că nedreptatea triumfă asupra dreptății, cu alte cuvinte, că lucrurile stau rău pentru cei care nu sunt atât de păcătoși îngrozitori, ba poate chiar drepți.

Mitropolitul Antonie: Cred că dreptatea în acest sens ar fi foarte neatractivă; dacă fericirea, bunăstarea ar fi o recompensă imediată pentru bine, atunci binele ca categorie morală ar fi devalorizat; ar fi un calcul pur. Cred că binele devine *bine* tocmai atunci când o persoană poate suporta nedreptatea, neadevărul, suferința și totuși să nu renunțe la binele său, ceea ce i se pare - sau obiectiv este - bun. Dacă, să zicem, o persoană este generoasă și este înșelată și, după ce a încercat să fie generoasă o dată sau de două ori, ajunge la concluzia că *nu merită* să facă acest lucru, atunci generozitatea sa este destul de slabă. Întrebarea este care este receptivitatea sa. Și, în toate privințele, mi se pare că binele este testat, este încercat prin faptul că întâlnește răul. Nu spun că acesta este bine în esență; dar, fără îndoială, o persoană crește într-o dimensiune complet nouă, o măreție complet nouă, atunci când este capabilă să se confrunte cu suferința, cu ura, cu durerea, cu ororile războiului și să rămână umană până la sfârșit, și, de asemenea, să crească într-o măsură mai mare de, să zicem, compasiune, înțelegere, curaj, capacitatea de a se dărui și de a se sacrifica.

Anatoli Maksimovich: Acesta este totuși un proces oarecum complex. Sunt întru totul de acord că rezultatul final este de dorit, dar procesul de atingere a acestuia este foarte complex, este o cale foarte dificilă; și este cumva dificil de imaginat că acest lucru nu ar putea fi realizat mai simplu. Dar spuneți-mi: Îi pasă

lui Dumnezeu de soarta umanității? Dacă da, cum vă explicați un fenomen atât de monstruos precum, de exemplu, Hitler, pe care personal îl consider un fenomen complet excepțional, pentru că în acest caz nici măcar nu s-a încercat justificarea atrocităților cu niște considerații etice superioare, imaginare, ci s-a spus simplu și clar: *vrem să facem răul* . Cum explicați apariția unui astfel de fenomen, dacă porniți de la faptul că Dumnezeu Îi pasă de soarta umanității?

Mitropolitul Antonie: În primul rând, da, sunt convins că lui Dumnezeu îi pasă de soarta umanității. În al doilea rând, cred că dacă există libertate într-o persoană, care îi este dată de Dumnezeu, Dumnezeu nu mai are dreptul să stea în cale și să distrugă această libertate. În cele din urmă, s-ar întâmpla așa: Dumnezeu te face liber; în momentul în care folosești această libertate nu așa cum Îi place Lui, El te-ar aplatiza - și ai dispărea. Și s-ar dovedi că, poate, ar fi mai puțin rău pe pământ, adică ar fi mai puțini ticăloși, nu ar mai exista Hitler, acesta nu ar exista, acela nu ar exista - și, în cele din urmă, cel mai ticălos dintre ticăloși s-ar dovedi a fi acest Dumnezeu, Care îmi dă libertate, iar în momentul în care greșesc pe calea mea sau mă abat de la ea printr-o nebunie, El mă ucide pentru asta, mă distruge. Problema morală s-ar dovedi, aș spune, chiar mai rea decât prima... Și vă puteți imagina viața unei persoane atunci? Ar trăi știind că, dacă ar face ceva rău, Dumnezeu l-ar distruge. Următoarea etapă: din moment ce Dumnezeu știe și poate prevedea lucrurile, atunci imediat ce ai un gând rău, Dumnezeu te poate distruge. Asta e mai rău decât un lagăr de concentrare! Am trăi pur și simplu sub sabia lui Damocle tot timpul: gen, va ucide sau nu, va ucide sau nu... Slavă Domnului pentru un astfel de Dumnezeu!

Anatoly Maksimovici: Repet...

Mitropolitul Antonie: Dacă Dumnezeu l-ar fi făcut cu adevărat pe om liber, adică capabil să ia decizii responsabile care au un efect asupra vieții prin acțiuni, atunci Dumnezeu *nu mai are dreptul* să invadeze această libertate prin forță. El poate intra în viață, dar în condiții de egalitate; așa a devenit Hristos om și a murit pe cruce din cauza asta: da, înțeleg asta. Dacă ar invada viața ca Dumnezeu, adică cu toată omnipotența, omnisciența Sa etc., s-ar dovedi că ticălosul pământesc, care este înzestrat cu libertate de către Dumnezeu, în momentul în care greșește, folosind *incorect* această libertate , ar deveni victimă a mâniei divine, adică ar fi pur și simplu distrus, ucis. Și chiar mai rău: o persoană ar avea timp doar să se gândească la o acțiune greșită – Dumnezeu l-ar distruge imediat, pentru că Dumnezeu știe ce se va întâmpla în viitor. Și întreaga omenire ar trăi, înzestrată cu această libertate blestemată, sub o frică veșnică: oh, un gând rău mi-a fulgerat prin minte - acum pedeapsa va veni asupra mea... O, am vrut ceva greșit - ce se va întâmpla acum?... Ar fi un monstru, nu Dumnezeu, El ar fi ticălosul ticăloșilor.

Anatoli Maksimovich: La ce se reduce atunci intervenția divină în destinele oamenilor?

Mitropolitul Antonie: În primul rând, la faptul că Dumnezeu a pus legea vieții în om, adică aspirația către tot ceea ce este plenitudinea vieții triumfătoare, plenitudinea iubirii triumfătoare. În al doilea rând, la faptul că El i-a dat omului conștiința binelui și a răului - nu am inventat-o noi, acesta nu este un fenomen pur sociologic, deoarece formele sociologice se schimbă la nesfârșit, iar conceptul de bine și rău străbate totul ca un fir roșu.

Anatoli Maksimovich: Sunt întru totul de acord cu asta.

Mitropolitul Antonie: Mai departe: Dumnezeu, prin oameni credincioși Lui, care Îl *cunosc* experiențial, cu rugăciune și vitalitate, a rostit cuvântul Său, a indicat standarde morale, a indicat căi morale. Deoarece conștiința umană este un lucru relativ, mai mult sau mai puțin clar, șovăielnic, El i-a dat omului legea; I-a dat omului regulile vieții. Și cel mai important, Dumnezeu Însuși a intrat în istorie ca întrupare a lui Iisus Hristos, a devenit om și ne-a arătat în practică că este posibil să treci prin toată oroarea vieții, suferința și să nu șovăi niciodată în dragoste, adevăr sau puritate; și că o astfel de persoană - chiar dacă este distrusă istoric, învinsă - nu este învinsă. El a atins măsura deplină a umanității sale - și aceasta este, într-adevăr, o victorie asupra răului mult mai mare decât dacă pur și simplu nu ar exista rău.

Anatoli Maksimovich: Acest lucru ridică o serie întreagă de întrebări pe care sper să le discut data viitoare.

Partea a V-a

Anatoli Maksimovici: Mitropolit Antony, în ultima noastră conversație v-am adresat o întrebare despre intervenția divină în viața oamenilor și, ca răspuns la aceasta, ați vorbit despre intervenția etică, despre Dumnezeu care le dă oamenilor puterea de a lupta împotriva răului, despre Dumnezeu care le dă oamenilor o lege după care trebuie să trăiască – înțeleg acest lucru, desigur. Dar aceasta, în opinia mea, nu epuizează esența întrebării; vorbim și despre altceva: despre intervenția în viața de zi cu zi a oamenilor. Așa înțeleg, în opinia mea, mulți credincioși intervenția divină; și aici se pune problema rugăciunii. Cuvântul *rugăciune* provine din cuvântul *„molit* '", care înseamnă a cere; același lucru este valabil și în alte limbi. Rugăciunea este o cerere: ce cer oamenii? Uneori cer lucruri care, în opinia mea, îi pun într-o poziție destul de umilitoare. În Catedrala Notre Dame am văzut, de exemplu, o placă cu inscripția „Recunoștință față de Maicile Domnului pentru faptul că fiul a promovat examenul de bacalaureat". Îmi pot imagina ce se întâmpla în această familie înainte de

examen: un fiu nu prea reușitor și o mamă foarte îngrijorată... Acesta, desigur, este un caz extrem; majoritatea plăcuțelor sunt cu recunoștință pentru însănătoșirea unui membru al familiei; acesta, desigur, este un sentiment mult mai nobil. Dar, în esență, există puțină logică în asta: de ce ar trebui să i se ceară lui Dumnezeu acest lucru? De ce Dumnezeu Însuși nu se gândește la faptul că cutare sau cutare om ar trebui să se însănătoșească? De ce mor unii oameni prematur, în floarea vârstei? Vedeți înțelepciune divină în asta?

Mitropolitul Antonie: În primul rând, despre rugăciune. Este adevărat că cuvântul *rugăciune* provine din *„molit”* și pentru noi este legat de conceptul de *a implora* , de a realiza ceva, de a convinge etc. Dar dacă vorbim despre rugăciune nu din punctul de vedere, ca să spunem așa, al omului obișnuit, ci din punctul de vedere al acelor oameni care în istoria omenirii pot fi numiți războinici ai rugăciunii, oameni ai unei rugăciuni mari, puternice, profunde (așa cum, să zicem, dacă vrem să definim literatura, nu vorbim despre scriitori de mâna a treia, ci despre cei mari, la fel și în muzică, artă sau știință), atunci am putea spune că primul, cel mai semnificativ lucru în rugăciune pentru o persoană care se roagă nu este deloc să obțină ceva de la Dumnezeu. Primul și cel mai important lucru este acea relație de iubire reciprocă, de respect reciproc pe care o persoană o găsește în rugăciune sau prin rugăciune. Aceasta mi se pare a fi chiar baza...

Anatoli Maksimovici: Respect reciproc - iartă-mă că te întrerup: ce vrei să spui prin asta?

Mitropolitul Antonie: Ceea ce vreau să spun este aceasta: să nu ceri nimic de la un Dumnezeu pe care Îl disprețuiești, așa cum nu vei cere nimic de la o persoană pe care nu o respecți. Prin urmare, din partea unei persoane, atitudinea nu ar trebui să fie servilă sau calculată, ci demnă de statutul său uman. Iar din partea lui Dumnezeu, atitudinea se încadrează din nou în categoriile a ceea ce am spus data trecută: Dumnezeu Care ne-a creat liberi, Care ne cere să fim *oameni* adevărați și nu un fel de sclavi umili sau mercenari care trăiesc din pomană. Dumnezeu ne tratează și pe noi cu respect, ținând cont de demnitatea umană. Și astfel, între Dumnezeul pe care o persoană Îl respectă și o persoană pe care Dumnezeu o tratează ca pe o valoare, s-ar putea spune, ca pe un egal, se poate stabili o relație care nu este de cerșetorie, nu de servilism, ci bazată pe un fel de comunicare, pe care o numim rugăciune. Există un pasaj foarte remarcabil la Sfântul Augustin [2] unde spune: atâta timp cât te îndrepți către Dumnezeu pentru că ai nevoie de El, să nu-ți imaginezi că Îl iubești; Poți spune despre Dumnezeu că Îl iubești în momentul în care nu ai nevoie de El ca o pomană, o cerere etc., ci există pur și simplu ca valoare, ca bucurie, ca frumusețe; și iată adevărata rugăciune.

Anatoli Maksimovici: Adică comunicarea cu Dumnezeu, o conversație deschisă cu Dumnezeu sau, dacă vreți, cu voi înșivă, cu conștiința voastră...

Mitropolitul Anthony: Nu, nu vreau!

Anatoli Maksimovici: Nu vrei?

Mitropolitul Antonie: Nu! O conversație sinceră cu Dumnezeu – da, care trece prin mine, desigur, prin conștiința mea, prin sentimentele mele, prin conștiința mea, dar care este adresată lui Dumnezeu și nu doar un monolog cu mine însumi, când presupun că Dumnezeu este undeva așa, ci voi vorbi cu mine însumi, iar El va asculta cu urechea.

Anatoli Maksimovich: Nu, nu, nu mă refer la un monolog, ci la un dialog cu sine însuși în sens etic, la un dialog cu propria conștiință.

Mitropolitul Antonie: Deci, pentru dumneavoastră, în acest sens, conștiința este, cum ar spune, echivalentă cu Dumnezeu?

Anatoli Maksimovich: Absolut corect; apropo, așa îl înțeleg pe Dumnezeu majoritatea necredincioșilor, care nu sunt atei militanți, ci încearcă să înțeleagă de ce există religia, de ce oamenii cred în Dumnezeu, de ce este necesară, de ce religia joacă un rol imens ca factor moral și etic. Dar ați citit vreodată cartea unui scriitor italian despre preotul italian Don Camillo [3] (M.A.: Am citit-o), care vorbește cu Hristos din când în când - vorbește cu sine însuși, dar vorbește deschis, vorbește cu conștiința sa, iar acest lucru, în opinia mea, ar trebui să corespundă conceptelor dumneavoastră? Asta nu înseamnă deloc că omul vorbește cu sine însuși, iar Dumnezeu ascultă undeva!

Mitropolitul Antonie: Da; dacă o înțelegi așa, da; într-o oarecare măsură sunt de acord cu tine că acesta este un dialog cu conștiința ta; cu alte cuvinte, a sta în fața adevărului suprem de care ești capabil și a te compara cu acest adevăr, a asculta adevărul care răsună în tine, este într-o oarecare măsură un ecou al vocii lui Dumnezeu; în acest adevăr, înrădăcinat în noi, răsună adevărul lui Dumnezeu. Dar cred că atunci când o persoană se roagă (să zicem, sfinții sau chiar cei mai obișnuiți oameni în anumite momente ale vieții), ea merge undeva mai adânc decât conștiința sa, pentru că nu este întotdeauna vorba de un fel de judecată morală, nu întotdeauna despre a acționa așa sau așa, nu în planul acțiunii, ci în planul ființei în sine. Și undeva are loc o întâlnire; și în acest proces, rugăciunea nu este întotdeauna întâlnirea în sine, ci căutarea acestei întâlniri.

Anatoli Maksimovici: Ca cleric, credeți că credincioșii au dreptul să-L roage pe Dumnezeu să-l ajute în treburile cotidiene? Să lăsăm deoparte examenul de

bacalaureat; dar credeți că credincioșii au dreptul să-L roage pe Dumnezeu pentru însănătoșirea uneia dintre persoanele dragi lor?

Mitropolitul Antonie: Cred că da; și cred că da din două motive. În primul rând, pentru că, dacă Dumnezeul nostru nu este un Dumnezeu „din altă lume", un Dumnezeu de dincolo de nori, un Dumnezeu pe care nu-L poți atinge strigând, ci un Dumnezeu Viu, apropiat, de ce să nu-I vorbești cu aceeași simplitate și directitate cu care ai vorbi unei persoane apropiate, cea mai apropiată, cea mai înțelegătoare, cea mai sensibilă? Și, pe de altă parte, mi se pare că, înainte de a ajunge la momentul în care nu-I poți cere nimic lui Dumnezeu, ci pur și simplu să te bucuri de Dumnezeu, trebuie să treci printr-o anumită perioadă în care ai suficientă credință în El pentru a spune: „Tu poți ajuta – ajută, pentru că ceea ce caut este adevărul Tău; ceea ce tind să fac, ceea ce îmi doresc, se încadrează în limitele căilor Tale și ale legii Tale."

Anatoli Maksimovich: Adică, recuperarea uneia dintre rude se încadrează în cadrul acestei legi?

Mitropolitul Anthony: Nu văd de ce nu s-ar potrivi…

Anatoli Maksimovich: Înțeleg, înțeleg; vreau doar să clarific dacă asta vreți să spuneți.

Mitropolitul Antonie: Vreau să spun asta; desigur, cu condiția ca - și acest lucru mi se pare foarte important - o persoană să înțeleagă că, dacă primește din nou viață sau sănătate de la Dumnezeu, atunci trebuie să le folosească într-un mod nou, nu așa cum le-a folosit poate înainte, parțial egoist, egoist, parțial neglijent, ci că, dacă le primește acum ca un dar, atunci trebuie să le trateze așa cum o persoană tratează un tezaur prețios pentru care este responsabilă.

Anatoli Maksimovici: În opinia mea, nu sunteți întru totul consecvent, domnule Mitropolit Antonie. Tocmai ați spus că această perioadă de rugăciune, când oamenii Îl cer lui Dumnezeu, este o perioadă de tranziție. Cu alte cuvinte, că trebuie să treci prin această perioadă înainte ca o persoană să se poată bucura de Dumnezeu – așa v-am înțeles eu?

Mitropolitul Anthony: Da.

Anatoli Maksimovici: Dacă aceasta este doar o perioadă de tranziție, atunci probabil ar fi mai bine dacă nu ar exista deloc? Este aceasta un fel de necesitate tristă - oare așa?

Mitropolitul Antonie: Nu, nu chiar așa; de exemplu, a fi un om matur este mai bine decât a fi un băiat. Dar a spune din aceasta că tinerețea este o nenorocire a vieții și că ar fi mai bine să te naști un bărbat de patruzeci de ani este aproape imposibil.

Anatoli Maksimovici: Să te naști la patruzeci de ani ar fi, desigur, foarte trist, sunt de acord cu asta; trebuie să faci o serie întreagă de lucruri stupide. Dar vreau să te întreb: vorbim despre prostie?

Mitropolitul Antonie: Nu, nu este vorba despre prostie, ci despre maturitate. Este vorba despre faptul că vine un moment în care Îl cunoști atât de bine pe Dumnezeu, ești atât de încrezător în El, încât poți spune: Nu voi cere nimic, pentru că sunt pur și simplu gata să mă dau cu încredere în mâinile Lui și să fac lucrarea Lui - și El Însuși se poate ocupa de restul; restul este neimportant. Voi cere putere, voi cere curaj, voi cere rațiune, voi cere tot ce este necesar pentru a fi o persoană în această viață în care trăiesc în sensul cel mai deplin, profund al cuvântului. Și poate nici măcar să nu cer asta, ci pur și simplu să trăiesc în încrederea pe care Dumnezeu o va da și să comunic cu El doar la acea profunzime care se numește cu adevărat comunicare.

Anatoli Maksimovici: Bine; și apoi chiar ați spus că, dacă Dumnezeu are milă și îi dă unei persoane ceea ce cere, atunci aceasta este deja cu condiția ca persoana respectivă să o folosească diferit, să o folosească mai bine. Aici se pune din nou problema recompensei și a testării, despre tot ceea ce oamenii au încercat să explice haosul care se întâmplă pe pământ; se dovedește că poți întreba, trebuie să întrebi, pentru că în anumite condiții Dumnezeu poate da. Acest lucru, în opinia mea, nu se potrivește chiar cu atitudinea matură despre care tocmai ați vorbit. Dar, în concluzie, vreau să vă pun o întrebare foarte simplă: intervine Dumnezeu în viața oamenilor când vine vorba de treburile cotidiene? Ia El anumite decizii ca urmare a unei sau alte rugăciuni?

Mitropolitul Anthony: Îmi permiteți mai întâi să găsesc o greșeală într-una dintre expresiile dumneavoastră: Ați spus „sub condiția”...

Anatoli Maksimovici: Ai spus-o!

Mitropolitul Antonie: Am spus asta? Iertați-mă! Nu am vrut să spun că Dumnezeu va da sau nu va da cu anumite condiții, nu m-am exprimat așa; am vrut să spun că, dacă o persoană cere și primește, este obligată să trateze diferit ceea ce a primit; Dumnezeu poate da – din generozitate. Dar o persoană nu are dreptul să ia pur și simplu și să ducă în pădure. Acum, cât privește amestecul în viața de zi cu zi; da, sunt sigur că Dumnezeu se amestecă! – deși nu-mi place această expresie, pentru că cuvântul *amestec* conține întotdeauna o nuanță de

violență sau ceva neinvitat. Dumnezeu participă, trăiește cu noi. El este forța vitală a vieții noastre.

Anatoli Maksimovici: Înțeleg că El este o forță vitală; dar ia El anumite decizii în cazuri specifice ca urmare a unei sau altei rugăciuni?

Mitropolitul Antonie: Cred că da! Nu neapărat; dar cred că am văzut cazuri în care a existat un răspuns atât de frapant, uluitor la rugăciune, încât nu-mi vine să cred că ceea ce s-a întâmplat nu a avut nicio legătură cu rugăciunea.

Anatoli Maksimovich: De ce atunci ia Dumnezeu astfel de decizii doar în cazuri individuale?

Mitropolitul Antonie: Nu pot răspunde la asta pentru tine - pur și simplu nu știu; iar aici, pentru un credincios, întrebarea este de fapt despre încrederea sa în Dumnezeu - nu în principiu, ci în persoană. O persoană se poate încrede în Dumnezeu fie în general, spunând pur și simplu că Dumnezeu va avea în continuare dreptate și are întotdeauna dreptate și, prin urmare, nu este nevoie să se contrazică acest lucru. Dar poate exista și un alt tip de încredere: cunoscându-L pe Dumnezeu într-o oarecare măsură în cadrul experienței noastre, noi, chiar și atunci când se întâmplă ceva de neînțeles, putem spune: Îl cunosc, pot avea încredere în El pe deplin, chiar dacă nu înțeleg.

Anatoli Maksimovich: Vă mulțumesc foarte mult, Mitropolit Anthony.

Partea a VI-a

Anatoli Maksimovici : Mitropolit Antonie, în ultima noastră conversație de astăzi aș dori să vă pun o întrebare: ce așteptați de la credincioși?

Mitropolitul Antonie : De la credincioși? Cred că primul lucru la care mă aștept este credința. Sună absurd, desigur. Dar...

Anatoli Maksimovici : De ce? Sunteți mitropolit; este absolut clar că așteptați credință de la credincioși.

Mitropolitul Antonie : Da, dar sună prea evident. Ceea ce vreau să spun este că aștept de la un credincios, pe de o parte, încredere în Dumnezeu, în viață; nu o încredere prostească, dar nici o atitudine înfricoșată, ci atitudinea unei persoane care intră în viață cu o încredere curajoasă, inteligentă, experimentată; și, pe de altă parte, aștept încredere în conținutul credinței sale. Și din aceasta rezultă – și acest lucru nu este mai puțin important – că trebuie să trăiască în așa

fel încât să fie clar ce *crede* și *în ce* crede; corespondența vieții cu credința este absolut necesară, altfel sunt vorbe goale.

Anatoli Maksimovich : Cu alte cuvinte, el trebuie să fie ghidat de principiile etice ale creștinismului sau ale unei alte credințe.

Mitropolitul Anthony : Trebuie, da.

Anatoli Maksimovich : Da, înțeleg asta.

Mitropolitul Antonie : Altfel, ceea ce spune despre credință devine lipsit de sens.

Anatoli Maksimovici : Și *toleranța* față de dizidenți, față de oamenii de alte credințe, față de necredincioși face parte din principiile etice după care ar trebui să se ghideze?

Mitropolitul Antonie : Sunt profund convins că toleranța este una dintre calitățile care ar trebui să distingă credincioșii. Îmi veți spune că acest lucru este rar (așa cum este rar un scriitor bun sau o persoană bună); dar, în esență, toleranța este o calitate absolut necesară a unui credincios. Intoleranța provine din faptul că o persoană nu are încredere în sine.

Anatoli Maksimovici : Dar dacă te uiți la istoria Bisericii, ai impresia foarte clară că tocmai acest principiu, ca să spunem așa, nu a fost implementat sistematic de către Biserică; se creează o impresie și mai nefavorabilă, că Biserica s-a opus toleranței, că Biserica a insuflat intoleranță.

Mitropolitul Antonie : Mi se pare că există două puncte aici. Dacă o persoană este profund, cu tot sufletul său, cu toată puterea vieții sale, convinsă de adevăr, de un concept sau o idee sau o idee despre viață, este firesc să vorbească despre asta, să o predice, să dorească să o împărtășească. Acest lucru se aplică nu numai religiei, ci tuturor domeniilor vieții; când am citit o carte care ne captivează sau am auzit muzică care este foarte semnificativă pentru noi, încercăm să-i implicăm pe toți în experiența noastră; și în acest sens toleranța poate continua să existe, dar nu trebuie confundată cu căldicelia sau indiferența. Și există o altă toleranță – sau intoleranță – care vine, așa cum am spus acum un moment, din faptul că o persoană *nu este încrezătoare* în puterea, în puterea de convingere a ceea ce crede și vrea să o introducă artificial. Și aceasta este o crimă; o persoană care vrea să insufle cu forța altuia orice ideologie, orice convingeri, orice credință – aceasta este o persoană care *nu crede* , în cele din urmă, în puterea de convingere a adevărului despre care vorbește. Orice violență vorbește despre slăbiciunea convingerii umane sau despre faptul că o persoană

nu crede în o altă persoană, crezând că nu te poți aștepta ca ea să răspundă la adevăr sau la adevăr, ci că trebuie obligată să facă acest lucru; aceasta este o crimă religioasă.

Anatoli Maksimovich : Sunt întru totul de acord cu dumneavoastră că cele mai intolerante figuri din Biserică erau oameni care aveau îndoieli și care doreau să-i convingă nu doar pe ceilalți, ci și pe ei înșiși. Dar să privim lucrurile altfel. Există o Biserică. Biserica este responsabilă să-i ajute pe oameni să creadă, să-i ajute pe oameni să trăiască așa cum le dictează credința; iar Biserica nu a dat dovadă de toleranța necesară. De ce?

Mitropolitul Antonie : Cred că din două motive. Pe de o parte, din motivul pe care l-am indicat deja: lipsa calmului și a încrederii victorioase că adevărul se va apăra singur; că nu este treaba noastră să-L apărăm pe Dumnezeu; că nu este treaba noastră să apărăm adevărul; că omul are capacitatea de a răspunde la adevăr fără a fi forțat să o facă. Și, pe de altă parte, pentru că societatea credincioșilor – și acest lucru se aplică nu numai ortodocșilor, ci tuturor creștinilor credincioși și necreștinilor...

Anatoli Maksimovich : Absolut corect; nu știu ce veți spune, dar aveți perfectă dreptate: toate bisericile, toate religiile au ceva în comun în această privință, există acest moment...

Mitropolitul Antonie : Mi se pare că acest lucru se întâmplă deoarece între fiecare comunitate și societatea în care se află, în special statul în care trăiește și acționează, se formează o legătură care este întotdeauna dăunătoare societății credincioase, care o limitează întotdeauna, care o duce mereu pe căi greșite și care înlocuiește întotdeauna principiile înalte ale credinței, iubirii, speranței, devotamentului, sacrificiului etc. cu altceva, să zicem, rusificarea (dacă vorbim despre Biserica Rusă de dinainte de revoluție în zone precum regiunea baltică, Polonia) sau utilizarea momentului religios în scopuri seculare și, aș spune, adesea antireligioase.

Anatoli Maksimovici : În orice caz, din motive politice, înțeleg asta. Dar asta tot nu epuizează întrebarea; și dumneavoastră, în opinia mea, ați menționat principalul motiv al intoleranței, fără să vă dați seama. Ați menționat adevărul; ați spus că omul va ajunge singur la adevăr; cu alte cuvinte, fiecare biserică, fiecare religie este sigură că deține tot adevărul, tot adevărul absolut, iar acesta este motivul intoleranței. Statele totalitare sunt intolerante prin natura lor - de ce? Pentru că sunt convinse că dețin tot adevărul, absolut tot, că cei care nu sunt de acord cu ele se înșală. Și Biserica crede același lucru. Ce se întâmplă în practică? Biserica îi convinge pe credincioși că dețin tot adevărul, iar rezultatul inevitabil al acestui fapt este că credinciosul - din moment ce deține tot adevărul,

din moment ce a devenit părtaș la adevăr - începe să se considere o persoană mai bună decât un necredincios sau decât unul care mărturisește o altă credință.

Mitropolitul Antonie : Cred că aveți dreptate în această privință și aș putea spune mai multe lucruri la acest subiect – nu în apărarea credincioșilor, ci în apărarea principiului toleranței față de adevăr. În primul rând, una dintre cele mai uimitoare trăsături ale credinței creștine este aceea că Evanghelia definește adevărul nu în ordinea a ceva, ci a Cuiva; Hristos spune: *Eu sunt Adevărul* (Ioan 14:6). Și prin aceasta El distruge complet pentru noi posibilitatea de a considera că *orice* poate fi exprimat în cuvinte sau imagini poate fi numit adevărul final sau complet, căci adevărul complet este personal, niciodată material. Și în această privință, atunci când noi, ortodocșii, spunem că avem tot adevărul, spunem în cele din urmă un fel de neadevăr. *Hristos* este Adevărul; *Dumnezeu* este adevărul; ceea ce se poate spune despre El este o aproximare la Adevăr: poate bun, poate relativ. Acum, al doilea lucru: ar trebui să ne învățăm pe noi înșine, în primul rând, dar și pe ceilalți, că dacă ești atât de fericit încât ai mai multă înțelegere decât altul, dacă ai mai mult adevăr decât altul, atunci ești pur și simplu un om bogat care trebuie să-și împartă averea și nu un om care are dreptul să-i bată pe alții cu acest adevăr - acesta este din nou un act lipsit de evlavie, un act imoral.

Anatoli Maksimovici : Desigur, acesta este un act imoral și nu mă așteptam să spui altceva. Dar ideea este următoarea: Hristos spune: *Eu sunt Adevărul.* Ce concluzie trage un creștin din asta? El spune: Sunt creștin, deci sunt adevărul, deci cunosc adevărul; din moment ce îl cunosc, înseamnă că sunt mai bun decât alții... Desigur, dacă este o persoană bună, dacă este o persoană morală, nu-i va bate pe alții cu acest adevăr; dar Biserica știe că există un număr imens de oameni pentru care moralitatea nu este ușoară și care îi vor bate cu acest adevăr. În plus, nu înțeleg un lucru: ce drept ai tu să te consideri mai bogat decât alții? Ce drept ai să-i compătimești pe alții? Nu vreau deloc să mă compătimești!!! Tu ești duhovnic, iar eu sunt necredincios; eu nu mă consider deloc „mai sărac” - de ce mă compătimești?? Acest lucru este oarecum jignitor!

Mitropolitul Antonie : Sunt absolut de acord cu tine, dar să spunem așa: Anatoli Maksimovici, nu te compătimesc deloc, aș spune chiar că te invidiez în anumite privințe: ești mult mai deștept decât mine, ești mai educat decât mine și, într-un sens bun, te pot invidia în acest sens; dar eu, iartă-mă, te iubesc foarte mult; și dacă am ceva în sufletul meu care mă face fericit, mă inspiră, aș fi foarte fericit să împărtășesc cu tine - nu pentru că este al meu, sau nu pentru că sunt mai bun, ci pentru că tu împărtășești cu mine experiența, cunoștințele, inteligența ta - aș dori să împărtășesc această scânteie, care pentru mine este bucurie și viață. În acest sens, atât tu, cât și eu avem o dorință naturală pentru această comunicare.

Anatoli Maksimovici : Desigur! Dar acesta este un dialog, este o cu totul altă chestiune, asta, în opinia mea, este ceea ce trebuie să realizăm!

Mitropolitul Antonie *:* Și trebuie să tindem pentru asta, iar acest lucru crește treptat. Îmi amintesc acum: când Biserica Rusă a fost acceptată în Consiliul Mondial al Bisericilor, ni s-a cerut să spunem un cuvânt cu această ocazie. Și unul dintre episcopii Bisericii Ruse s-a ridicat și a rostit un cuvânt foarte scurt, viu, în care, printre altele, a exprimat următorul gând: Biserica Ortodoxă a păstrat, după cum ni se pare, intactă angajamentul de credință al Bisericii Antice. Poate că nu l-am dezvoltat, poate că a rămas în mâinile noastre ca o comoară care nu a fost folosită; dar, a spus el, această comoară *nu* ne aparține nouă, ci tuturor celor care sunt adunați aici. Din partea noastră, vă aducem ceea ce avem; luați-l, este al vostru și aduceți acele roade pe care noi, din cauza inerției noastre, nu am putut să le producem... Și mi se pare că fiecare persoană poate face același lucru în raport cu alta. Tu ai un lucru, eu am altul, altcineva are un al treilea; Dacă noi, cu credință unii în alții, cu credința că fiecare dintre noi este capabil să crească într-o măsură și mai mare prin comunicare, prin împărtășire, ne apropiem unul de celălalt, atunci, într-adevăr, ne vom îmbogăți reciproc, atunci problema toleranței nu se pune. Nu este vorba să mă convingi tu pe mine sau eu pe tine, ci întrebarea este că atât tu, cât și eu avem ceva care ne este foarte drag - și suntem bucuroși să-l împărtășim unii cu alții. Dacă oamenii ar putea gândi așa, atât credincioșii, cât și necredincioșii! - pentru că, în cele din urmă, așa cum ai spus, statul totalitar și Biserica totalitară sunt la fel de imorale în atitudinea lor față de acest subiect al adevărului, care nu aparține nimănui în mod special, ci aparține *tuturor* .

Anatoli Maksimovich : Deci, în calitate de cleric, veți face tot posibilul pentru a promova toleranța până când această problemă va dispărea complet – v-am înțeles bine?

Mitropolitul Antonie : Atât cât pot, da, și atât cât am eu însumi răbdare, pentru că și eu, desigur, sunt molipsit, ei bine, cel puțin *de pasiune:* trăiesc cu pasiune convingerile mele și, prin urmare, trebuie să fiu foarte atent să nu mă năpustesc, ca un animal sălbatic, asupra altor oameni!

Anatoli Maksimovich : Vă mulțumesc foarte mult, Mitropolit Anthony!

Note

1. O serie de discuții difuzate în cadrul programului religios BBC în limba rusă în 1972. Anatoli Maksimovich Goldberg (1910–1982) – angajat al Serviciului Rus BBC. (De acum înainte, nota editorului)

2. Fericitul Augustin (354-430) - Episcop de Hipona (Africa de Nord), învățător al Bisericii, cel mai proeminent teolog și scriitor al Occidentului creștin.

3. Un personaj din povestirile scriitorului italian G. Guareschi (1908-1968). O traducere în limba rusă a acestei cărți a fost publicată recent: Guareschi G. Lumea mică. Don Camillo. Moscova: Centrul de carte Rudomino, 2012.